

# Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 118 1997

Svenska Litteratursällskapet

## REDAKTIONSKOMMITTÉ:

*Göteborg:* Lars Lönnroth, Stina Hansson

*Lund:* Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

*Stockholm:* Ingemar Algulin, Anders Cullhed

*Uppsala:* Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

*Redaktörer:* Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

*Distribution:* Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

*Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet*

Redaktionen tackar de professorer i ämnet som verkat som referenter under en tvåårsperiod:

Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Eva Hættner Aurelius, Ulla-Britta Lagerroth och Thure Stenström.

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows, Word for DOS eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-12-x

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by  
Gotab, Stockholm 1998

barbar – stå tillbaka för Karl XII, vilken ges en långt mer västerländsk framtoning. Denne talar vid behov latin, är generös och vänsäll mitt i allt sitt brutala överdåd, storsint givetvis – det klassiska magnanimitas-begreppet tycks spöka också i denna furstebeskrivning! – och särdeles kontrollerad, vad kroppsliga lustar och lystnad beträffar. För det mesta beundrar Voltaire dessa Karl XII:s furstedygder. Tveksam blir han egentligen bara, när han tvingas tillstå, att kungen faktiskt inte – svenska tanke för en fransman! – ens drack vin. Dessutom är monarken slagfärdig även i verbal mening, vilket givetvis tillfredsställer högt ställda franska anspråk på en retoriker och aforistiker. Sålunda avfyrar Karl XII fortlöpande spirituella bon mots och dräpande sentenser och kommer med de rätta orden i de rätta ögonblicken. Sådant imponerar ofrånkomligen på en fransk skriftställare, för vilken ordens konst utgör det säkraste tecknet på civilisation och intellektuellt liv.

Bakom den sålunda skisserade, verkningsfulla kontrasten mellan barbaren Peter och den mer civiliserade västerlänningen Karl skymtar ungefär den motsättning mellan österländskt barbari och västerländsk kultur, som så många senare härförare alltifrån Napoleon till Hitler älskat att måla upp, när de velat rättfärdiga sina krigståg in över de ryska slätterna. Åtminstone har deras mer lojala historieskrivare och propagandaministrar gärna målat i just detta manér! Det verkar som om stereotypin funnes för handen redan hos Voltaire, låt vara mer i skissens form än i den fullt utförda antitesens. Hela denna problematik – blev Voltaires bok månntro mönsterbildande i den framtida, ryssfientliga propagandans tjänst? – kunde förtjäna en egen mäsja, kanske rentav en fristående undersökning.

Som hjälte i sin äventyrsberättelse har Voltaire i övrigt valt att framhäva viljemänniskan, hon som vågar och förmår att leva konsekvent och djärvt och som lever spartanskt och underkastar sig stora uppoffringar för att genomföra sin politiska vision. Denne rätlinjige karlar Karl tycks tala till något fundamentalt i filosofen Voltaires eget väsen, vilket inte ett ögonblick hindrar honom från att också inse och ibland även påtala farorna i och vådorna med den karolinska expansionen. Ty med all sin starka vilja lyckas ju Karl XII inte att betvinga ödet. När de mörka molnen hopar sig och motgångarna inställer sig på allvar, får hjältesagan nästan ett drag av moralitet. Så går det, när man försöker tvinga historien att foga sig efter en enda människas vilja! För egen del skull jag gärna ha sett en fördjupad idéanalys av just denna ödesomkastning i den stora äventyrsberättelsen.

I en förkortad (d v s endast drygt 500-sidig!) och populär svensk utgåva, utgiven på Norstedts 1997 – också den i mycket sobert utförande och försedd med slösande rika illustrationer – har von Proschwitz förnjöt den

svenska läsekretsen med en svensk översättning av ”Historie de Charles XII”. Här erbjuds en mer komprimerad och översiktlig bild av verkets tillkomsthistoria, mottagande och efterverkningar. Samtidigt tillåter sig von Proschwitz i denna version något mer personliga och subjektivt färgstarka synpunkter i textkommentarerna. Allt som allt finns det anledning att uttrycka stor beundran för von Proschwitz’ mäktiga insats. Till sina tidigare stordåd inom 1700-talsforskningen har han med sitt gigantiska arbete kring Voltaires ”Histoire de Charles XII” nu fogat ytterligare ett.

Thure Stenström

Helena Forsås-Scott, *Swedish Women's Writing 1850–1995*. The Athlone Press. London & Atlantic Highlands, NJ 1997.

Helena Forsås-Scotts *Swedish Women's Writing 1850–1995* ingår i en serie böcker kallad *Women in Context*, vars syfte är att ge en introduktion till kvinnliga författare utanför de engelskspråkiga litteraturerna. Själv verksam i England har Forsås-Scott ett dubbelt perspektiv på Sverige och svensk litteratur som här visar sig synnerligen fruktbart: hon ger en initierad introduktion till en mängd svenska kvinnliga författare, men med en engelsktalande publik i åtanke. Därför ger hon också en fylig bakgrund till Sveriges samhällliga utveckling under de senaste 150 åren, främst ur kvinnohistorisk synvinkel. Eftersom de kvinnliga författarna och deras situation på så sätt kopplas till kvinnors samhällliga position i stort, placeras de också i ett tydligt sammanhang. I linje med sin feministiska utgångspunkt har Forsås-Scott även valt att dela in boken på ett mindre traditionellt sätt: avgränsningen mellan de olika epokerna, 1850–1919, 1919–1961 och 1961–1995, relateras till årtal av betydelse för den svenska kvinnokampen. På så sätt knyts kvinnolitteraturhistorien tätt till denna kamp, vilket också innebär en ny infallsvinkel.

Forsås-Scott har i *Swedish Women's Writing* gjort en imponerande inläsning på kvinnliga författare från 1850 fram till idag. I sin uppläggning har hon valt att ge generella introduktioner till varje epok och dess författare, men även att fokusera ett urval författarskap i egna kapitel. Forsås-Scott är angelägen om att framhålla den svenska litteraturens rikedomar och lyfter också fram en stark tradition av kvinnliga författare med början i Fredrika Bremer. Bokens första avdelning behandlar följderiktigt ’pionjärerna’ – här ingår, förutom Bremer, även Selma Lagerlöf och Elin Wägner. Rubriken på nästa avdelning, ’Consolidation’, anger att de kvinnliga författarnas position nu befästs och Forsås-Scott diskuterar här Karin Boye, Moa Martinson och Birgitta Trotzig. Därefter träder de ’nya generationerna’ i förgrunden –

här behandlas Sara Lidman och Kerstin Ekman – och i det avslutande kapitlet får vi möta den allra nyaste litteraturen med exemplet Sonja Åkesson, Agneta Pleijel och Mare Kandre i centrum. Dagens kvinnliga författare, menar Forsås-Scott avslutningsvis, visar tecken på en aldrig tidigare skådad vitalitet och mångsidighet. Ett tydligt utvecklingsperspektiv ligger med andra ord i botten för Forsås-Scotts genomgång: även om redan de allra tidigaste representanterna för svensk kvinnolitteratur skriver nog så mångfasetterat, innebär den allt större frihet som kvinnan åtnjuter ute i samhället att hon som författare gradvis får större uttrycks möjligheter och därmed kan vidareutveckla sitt skapande.

Forsås-Scott finner jämförelsepunkter mellan i stort sett samtliga av de ovan nämnda författarna. Det som förenar dessa är främst en samhällskritisk inställning och, intressant nog, ett pacifistiskt ställningstagande. Forsås-Scotts urval av författare innebär dock även en renodling: det finns givetvis många författarskap som faller utanför den kvinnliga huvudfåran som hon lyfter fram. Bokens karaktär av komprimerad kvinnolitteraturhistoria medför även att hon främst behandlar de författarskap som redan intar en betydande plats i litteraturhistorien, som till exempel Lagerlöfs och Boyes. Forsås-Scott följer dessutom i stort romanens historia i Sverige: utgångspunkten är, som vi sett, Bremer, den borgerliga romanens förmoder framför andra, och det är också romanerna som fått det överlägset största utrymmet i Forsås-Scotts introduktion, även om poesi och dramatik ägnas viss uppmärksamhet.

Forsås-Scott introducerar dock inte Bremer med flera enbart med en kort biografi och en presentation av samtliga verk, utan bidrar också med många romananalyser. Hon vill härigenom nyansera den schablonartade bild litteraturhistorien många gånger gett av dessa författare, men även ibland uttalat profilerat sig mot andra feministiska forskare. Oturligt nog har Forsås-Scott här inte haft tillgång till den senast utgivna delen av den nordiska kvinnolitteraturhistorien, *Vida världen. 1900–1960* (1996). *Vida världen* ger en helt annan bild av flera av de kvinnliga författarna ifråga än den summariska och ofta biografiskt inriktade som Forsås-Scott kritiserar i den traditionella litteraturhistorien. Eftersom diskussionen som förs kring de olika romanerna blir tämligen detaljerad med många namn i omlopp är också frågan om inte *Swedish Women's Writing* här i viss mån förfelar sitt syfte med tanke på den tilltänkta läsekretsen, en läsekrets som inte kan förmodas ha någon större förkunskap i svensk litteraturvetenskap. Här hade det varit mer på sin plats att introducera tidigare forskning mer översiktligt. Samtidigt måste det framhållas att presentationen av de olika författarna genom denna fördjupning får ett helt annat intresse för en svenskkunnig läsare.

I de olika analyserna har Forsås-Scott främst valt att använda sig av psykoanalytisk teoribildning och då oftast franska teoretiker. Hennes teorianvändning gör dock att man här kan rikta samma invändning mot hennes framställning som ovan: ibland föreligger en tendens från hennes sida att glömma bort vilka som är de tilltänkta läsarna. Flera begrepp är inte bara komplicerade, utan också problematiska och skulle behövt en mer omsorgsfull introduktion, som till exempel Julia Kristevas termer 'det semiotiska' och 'abjekt'. Som analysinstrument visar sig dock djuppsykologin fruktbar för Forsås-Scott som i sina läsningar avtäckar en kvinnlig tradition där 'det kvinnliga' spelar en uttalad roll. 'Det kvinnliga' förknippas med begrepp som 'mångfald', 'den Stora Modern', 'livgivande natur' och 'cyklisk tid'. 'Det kvinnliga' ställs också mot patriarkatet och begrepp som 'Logos' och 'fallogocentrism'. I Forsås-Scotts tolkningar bildar patriarkatet den negativa bakgrunden, för att inte säga grunden, i de kvinnliga författarnas texter. Men det patriarkat hon diskuterar i texterna knyts inte samman med det svenska samhälle hon framställer parallellt och i detalj: på så sätt får analyserna en något ahistorisk karaktär.

I sina tolkningar benämner Forsås-Scott konsekvent 'kvinnlighet' med 'feminine', som betecknar en kulturellt definierad kvinnlighet, och skiljer därmed denna term från 'female', den biologiskt grundade kvinnligheten. Men även om hon är medveten om vikten av att särskilja dessa två benämningar på kvinnlighet, får 'feminine' gärna en vag karaktär. Vad innebär till exempel Luce Irigarays begrepp 'kvinnlighet', som Forsås-Scott applicerar på Boyes texter? Framställningen hade också vunnit på att i högre grad lyfta fram manliga författares verk som jämförelsematerial: hur skildrar männen samhället? Kan inte också de ge uttryck för 'kvinnlighet' i sina texter? Det faktum att vissa invändningar kan riktas mot Forsås-Scotts analyser, förtar dock inte helhetsintrycket av dem som både insiktsfulla och uppslagsrika.

Forsås-Scott visar i sin innehållsrika introduktion med all önskvärd tydlighet vilken tradition av fängslade kvinnliga författarskap som Sverige besitter. Hennes engagerade och entusiasmerande framställning föranleder åtminstone mig att tro att *Swedish Women's Writing 1850–1995* kommer att medföra ett ökat intresse för svensk kvinnolitteratur utanför Norden och inte minst fungera som ett incitament till fler översättningar av denna tveklöst rika litteratur.

Kristin Järvestad